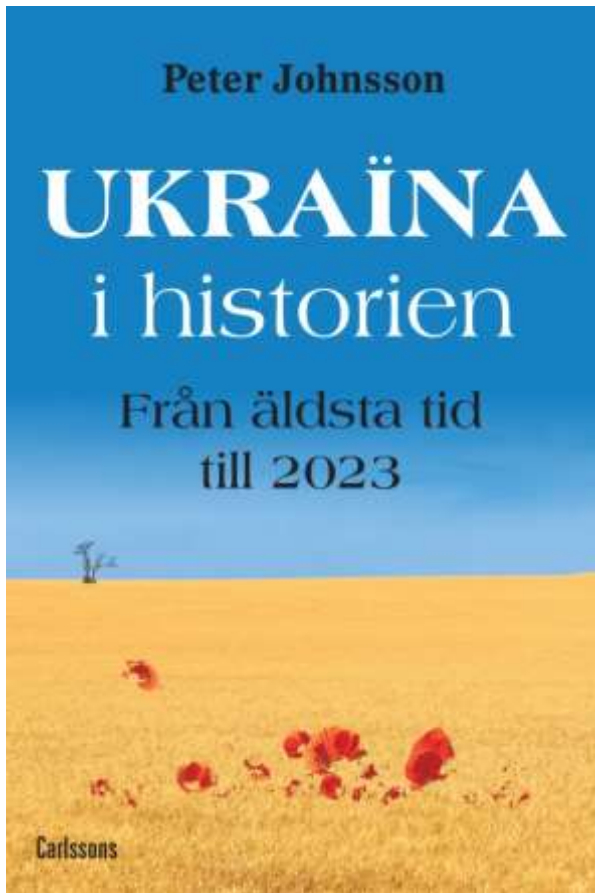

Peter Johnsson

Majdanupproret 2013-14

Omslaget till 2:a upplagan av Peter Johnssons *Ukraina i historien* som lanserades av Carlssons förlag våren 2023.

Kriget i Ukraina har i skrivande stund pågått i snart 1 och ett halvt år. För att förstå hur denna konflikt uppstod behövs bakgrundskunskaper, inte minst därför att en vrångbild av historien utnyttjas som ett slagträ av Putin & Co.

Peter Johnssons bok är den enda som på svenska täcker Ukrainas historia från urminnes tider fram till idag.

1:a kapitlet, "Europas hjärta blöder i Ukraina", i den nya upplagan handlar om Putins m fl tänkande: Putin vill bygga ett nytt Storrysland och åberopar sig då ideologiskt på fascisten Ivan Iljin, som först identifierade sig med Mussolini och Hitler och efter andra världskriget även Spaniens och Portugals diktatorer.

Introduktion

Det s k Majdanupproret (eller Majdanrevolutionen, även Euromajdan), som startade i slutet av 2013, spelar en mycket viktig roll för den utveckling som ledde fram till dagens fullskaliga krig. Upproret kulminerade i februari 2014, då den sittande proryska presidenten Janukovitj insåg att slaget var förlorat och flydde. Detta följdes av att Ryssland ockuperade och annekterade Krim (Krym) och uppmuntrade och stödde ett väpnat uppror i östra Ukraina. Därefter följde ett lågintensivt krig som i februari förra året omvandlades till ett fullskaligt krig när ryssarna invaderade Ukraina, med målsättningen att förintna Ukraina som en självständig stat: Enligt Putin & Co saknar Ukraina helt enkelt existensberättigande.¹

När det gäller Majdanhändelserna har Moskva en egen historieskrivning enligt vilken Janukovitj störtades via en väststött statskupp, där högerextremister spelade en central roll. Så här formulerades det av Agneta Norberg (f d V-are), en företrädare för den proryska linjen:

För 8 år sedan tog ett nazistliknande parti, Svoboda, makten i Ukraina och störtade den sittande presidenten, Viktor Janukovytyj, som flydde till Ryssland.

Det är inte mycket av detta som stämmer med verkligheten.²

¹ Se [Vart går Ryssland? Olycksbådande ideologiska tendenser](#) och [Rysslands hotfulla Ukraina-retorik](#).

² Text grep aldrig Svoboda makten och Janukovitj flydde innan regeringen bytts ut. Mer om Agneta Norbergs syn på historien, se: [Med historien som fiende – ordföranden i Sveriges Fredsråd](#)

I själva verket var Euromajdan ett massivt folkligt uppror, där miljontals demonstranter krävde en förändring. Det följande utdraget ur Peter J:s bok redogör utförligt för hur detta gick till, och gör upp med den förvrängda och rent faktamässigt fullständigt absurda historieskrivning som ingår i det ryska narrativet och som vissa, särskilt inom delar av extremhögern och den utomparlamentariska vänstern, tagit till sig.

Majdanrevolten uppkom inte ur intet, utan var ett resultat av den utveckling som började när Ukraina blev formellt självständigt på hösten 1991. Likt många andra före detta sovjetstater, inklusive Ryssland, följde en svår tid, med omfattande ekonomisk och politisk korruption, valfusk m m, där oligarker samlade på sig enorma rikedomar och politisk makt.

I denna process ingrep Ryssland hela tiden med ekonomiska och politiska och mer ljusskygga metoder för att försvara sitt inflytande och se till att ryssvänliga politiker kontrollerade regimen.

Detta framstod allt klarare för många ukrainare, som ville bryta detta beroende och få till stånd långtgående förändringar. Och eftersom Moskva hela tiden manipulerade utvecklingen, vände många blicken mot väst och EU för att få hjälp att frigöra sig från den ryska björnens grepp. Det var följande frågan om närmandet till EU som utlöste de omfattande protester som började i slutet av 2013. Massprotesterna växte fram när det visade sig att presidenten Janukovyjtj plötsligt vägrade att skriva under det framförhandlade associationsavtal med EU, vilket han själv hade lovat göra innan han valdes till president. Men protesterna gällde mycket mer än så.

Följande är ett utdrag ur kapitlet ”Det självständiga Ukraina” i Peter Johnsson bok *Ukraina i historien* (s. 390-415). Det är ungefär 1/3 av kapitlet, dvs det finns mycket intressant även i de här icke medtagna delarna.³ Men nedanstående bör ge en förståelse för vad som drev fram Euromajdan, vad massorna strävade efter och vilka krafter som deltog i denna massrörelse.

Det som skedde efter Majdanupproret, däribland den ryska kuppen och den efterföljande annekteringen av Krim, samt det ryskstödda upproret i Luhansk och Donetsk, tas inte upp. I boken behandlas det i de efterföljande kapitlen (”Putins Ukraina” och ”Quo vadis: Ukraina, Ryssland, Europa?”)

OBS det följande avsnittet är skrivet 2015.

Det har tillfogats bilder, noter med kompletterande info, samt allra sist lästips.

Martin F 25/6 2023

Viktor Jusjtjenko och Ukrainas misslyckande

Viktor Jusjtjenko hade under sina fem år som landets president spelat bort alla sina kort i väljarnas ögon. I andra valomgången stod kampen mellan Julia Tymosjenko och Viktor Janukovyjtj, politikern som år 2004 försökt att bli landets president genom att förfalska valet. Det var utan tvekan ett ödesval för Ukraina. Och det vanns med knapp marginal av Viktor Janukovyjtj som erhöll 48,95 procent av rösterna mot 45,47 för Julia Tymosjenko.

Den orangea revolutionen och det hopp den fött både i Ukraina och inom den Europeiska unionens länder hade definitivt gått i graven. Viktor Jusjtjenkos presidentperiod är förmodligen från ett västerländskt perspektiv den mest deprimerande av samtliga presidentperioder sedan självständigheten 1991. Inte därför att han skulle ha varit mer

³ Den som vill veta lite mer om historien som föregår det som behandlas nedan kan ta en titt på svenska Wikipedia: https://sv.wikipedia.org/wiki/Ukraina#Efter_andra_världskriget

korrumberad eller mer odemokratisk än någon av de andra utan därför att han och hela det orangea blocket så fullständigt misslyckades med att ta vara på den enorma chans de erhållit att genomföra ekonomiska och politiska reformer samt i snabb takt närma landet till EU. De ekonomiska reformerna uteblev. Istället för politiska reformer kännetecknades hela perioden av för omvärlden fullkomligt ofattbara personliga strider inom det orangea blocket. För reella förhandlingar med EU om åtminstone ett fördjupat samarbetsavtal inom handel och ekonomi fanns inte tid. Och kanske värst av allt, åtminstone i väljarnas ögon: kampen mot korruptionen fastnade på pappret och löftena från Majdan vintern 2004 kom aldrig att infrias.

Själv bodde jag under mina besök de första åren efter den orangea revolutionen nästan alltid i samma lägenhet på Zankovetskagatan, en liten parallellgata till Kresjtjatyk på väg upp mot presidentpalatset på Bankovagatan. Ned till Kresjtjatyk och därmed också Självständighetsplatsen går man genom Passagen, en gata som i båda sina ändar har ett massivt valv. Idag är det en gata fullproppad med enbart exklusiva märkesbutiker, en restaurang och två kaféer. Den här utvecklingen av passagen var långt framskriden redan i början av 2000-talet. År 2005, när Jusjtjenko installerat sig på presidentposten, kantades den smala passagen varje dag av exklusiva bilar i miljonklassen eller till och med mångmiljonklassen i svenska kronor räknat.

Dag efter dag stod vid ett av mina besök i Kiev samma Mercedes just vid portingången precis efter kaféet där jag brukade avnjuta en espresso. I bilen satt alltid chauffören som uppenbarligen också var ägarens livvakt. Efter ett par samtal avslöjade han namnet på ägaren: Andrij Jusjtjenko, presidentens yngste son från dennes första äktenskap, född 1985, således 2005 bara tjugo år gammal.

Jag bad honom förmedla kontakt. Gav mitt visitkort. Jodå, visade det sig nästa dag, det skulle gå bra att träffas på kaféet. Så kom det sig att jag utanför protokollet två gånger slog mig ned tillsammans med denne unge man på det eleganta och sympatiska kaféet på höger sida i Passagen, strax innan man stiger ned på Kresjtjatyk. Det var en ung man, välklädd med de attribut som en ung affärsman behöver, klocka i rätt märke och allt som hör därtill. Affärsprojekt hade han också på gång och vid ett av våra möten fanns dessutom ett par äldre kollegor på kaféet. Han var trevlig, öppen och helt säkert mycket naiv och okunnig om livets faror.

Det dröjde inte länge förrän rubrikerna kring denne unge man, som ännu inte slutat på universitet, ramlade ned på kvällspressens förstasidor. Där fanns den felparkerade BMW:n med tjeckiska nummerskyltar, värd över en miljon svenska kronor, där fanns en Vertu-mobiltelefon i platina för 20 000 amerikanska dollar, den dyraste champagnen på nattklubben i Kiev och när han senare träffat en ny flickvän hotellrum i Turkiet för 2 500 amerikanska dollar per natt och utgifter under resa till Dubai som räknades i fantasisiffror. Allt var måhända inte sant. Men det mesta blev sakligt belagt.

Viktor Jusjtjenko bättrade inte på sitt eget anseende genom att börja skälla på pressen för att den lade sig i familjens privatliv. Skandalerna kring den unge Andrijs utsvävningar var en av de första spikarna i Jusjtjenkos kista. Med korruptionen kom han aldrig till rätta. Den amerikansk-ukrainske historikern Taras Kuzio summerade efter maktskiftet Viktor Jusjtjenkos mandatperiod i en besk kommentar i *Kiev Post*:

År 2009, vilket var det sista året av Jusjtjenkos ämbetsperiod, var Ukrainas rankning på korruptionsindex sämre än år 2004, Kutjmas sista år vid makten. Att korruptionen under åren 2007-2009 återvände till en så hög nivå var ett resultat av bristen på ledarskap i landet, den svaga politiska viljan att bekämpa korruptionen, politiska kriser och konflikter inom den ukrainska eliten.

Det är sant att det inte finns några direkta anklagelser mot Jusjtjenko, liknande de som finns mot såväl Leonid Kutjma som Viktor Janukovyč vad gäller personlig korruption. Få väljare i Ukraina är likväl beredda att svära honom fri från detta. De fällde den politiska domen över

honom i presidentvalet 2010 då han erhöill enbart 5,45 procent av rösterna i första valomgången.

Det står utom allt tvivel att de politiker som stod i ledningen för den orangea revolutionen fullständigt misslyckades med den uppgift de tagit på sig när de hand i hand stod på scenen på Majdan vintern 2004. Ingen av dem kan svära sig fri från ansvaret. Det gäller socialistledaren Oleksandr Moroz, nuvarande presidenten Petro Porosjenko och revolutionens kanske främsta symbol, Lady Ju, Julia Tymosjenko. Det tyngsta ansvaret faller likväl tillbaka på president Viktor Jusjtjenko som visade sig vara en politiker som ej förmådde att leva upp till det ansvar som han fått — att förvalta väljarnas och de tålmodiga och disciplinerade demonstranternas förtroende.

Tymosjenko i november 2009. Foto: premier.gov.ru (CC BY 3.0)

När väljarna i februari 2010 röstade fram Viktor Janukovyjtj till presidentposten hade Julia Tymosjenko inte bara den politiska ballasten av fem års interna strider med sig in i valkampen. Det var också ett år då den ekonomiska kris som omfattade hela världen gjort sig kännbar också i Ukraina. Det fattades närmare en miljon röster för att den politiska kursen skulle blivit annorlunda. En del av dessa kan säkert skrivas på den ekonomiska krisens konto. Den grundläggande orsaken till Julia Tymosjenkos och Viktor Jusjtjenkos gemensamma nederlag var dock att det orangea politiska skeppet sedan länge hamnat på fel kurs.

Det finns ingen enskild faktor som förklarar varför det gick som det gjorde under dessa fem år i Ukrainas moderna historia. Personliga politiska ambitioner kombinerade med personliga motsättningar istället för ett gemensamt ansvar för den ukrainska staten är en faktor. Oförmågan att i grunden ta itu med att bryta den onda cirkel där politik och affärer var sammanflätade en annan. De politiska ledarna visade sig i slutändan vara fångar i de politiska burar i vilka de själva växt fram. Brist på politiskt ledarskap hos den i detta hänseende närmast flegmatische presidenten en tredje.

Viktor Jusjtjenko var en svag president. Han visade sig sakna de egenskaper som gör en politiker till statsman. Men han var samtidigt en ukrainsk patriot, kanske till och med en ukrainsk romantiker som bar med sig den ukrainska historien in i presidentpalatset på Bankovagatan i Kiev. Hans vision var att alla invånare i landet skulle i sina hjärtan ta till sig det arv han själv bar på. Han såg därför som en av sina viktigaste uppgifter att som president bidra till att skapa ett starkt och enhetligt kollektivt historiskt minne i landet.

Där fanns de nya monumenten över landets historiska ”hjältar”, där fanns återuppbyggnaden av Mazepas Baturyn och den siste hetmanen Rozumovskys palats och den enorma tonvikten på att återta den sanna historien om det stalinistiska förtrycket. Allt detta hade ju påbörjats redan i slutet av 1980-talet och pågått alltsedan självständigheten 1991. Viktor Jusjtjenko gjorde dock skapandet av det kollektiva historiska medvetandet till en av sina huvuduppgifter.

Mycket talar också för att han på flera punkter lyckades. Det gäller den äldsta historien, kosackernas roll i den ukrainska historien, det nationella uppvaknandet och den stalinistiska repressionen. Betydligt mer komplicerat förhöll det sig med andra världskriget. Här är fortfarande det kollektiva minnet delat i Ukraina. För de som bor i västra delen av landet inleddes det andra världskriget med ett sovjetiskt anfall den 17 september 1939. För de som bor i centrala och östra Ukraina inleddes inte kriget förrän sommaren eller hösten 1941.⁴

Viktor Jusjtjenkos ”historieprojekt” var för honom ett medel för att ”uppfostra” sitt lands invånare till ukrainska européer; ett medel för att skapa en ukrainsk nation medveten om sin västeuropeiska tillhörighet, särskild från den historiskt ryska nationen. I sin politiska vision grep här Viktor Jusjtjenko tillbaka på den etniskt patriotisk-nationalistiska skolan i ukrainsk historieskrivning. Här gick han på en mina när han i ett av sina allra sista dekret postumt tilldelade ledaren för det nationalistiska OUN-UPA, Stepan Bandera,⁵ som ju vid inledningen av andra världskriget samarbetat med Hitlers Tyskland, en hedersbemärkelse. Det var en handling som utlöste protester inte bara i Ukraina utan i raden av europeiska länder, inte minst i grannlandet Polen, ett land vars politiker i hög grad stått vid Viktor Jusjtjenkos sida under hans väg fram till presidentposten.

På det stora hela var emellertid hans projekt en framgång och den nya diskussionen och beskrivningen av det förgångna, då inte minst den stalinistiska perioden, men långt ifrån enbart, är en av de faktorer som bidragit till att det ukrainska samhället under det snart kvartssekel som gått sedan självständigheten växt samman. Självfallet har flera andra faktorer under detta kvartssekel bidragit till att Ukrainas olika delar växt samman. Effekten av denna historiska process, till vilken Jusjtjenko otvivelaktigt bidrog, var synlig i det stora stöd som fanns i samtliga delar av landet för en integration med Europeiska unionen. Att så var fallet visades i ett flertal opinionsundersökningar som genomfördes i slutet av år 2013 och i början av 2014. Att Ukraina ”växt samman” visade sig lika tydligt under Putins dolda militära operationer i Donbass-området våren 2014 och hans försök att skapa lokala uppror i städer som Odessa, Zaporizjzja, Dnipropetrovsk och Charkiv. De senare kom helt av sig och inget tyder på att de ryska legosoldater som sändes till Donbass fått ett massivt stöd av befolkningen.

Krim utgör i dessa ryska militära operationer ett undantag, då erövringen skedde överraskande och snabbt, med en större militär styrka redan stationerad på halvön, och utan någon möjlighet till organiserat ukrainskt motstånd.

Om Viktor Jusjtjenkos ”ideologiska” statsbyggande hade vissa framgångar hade det också en baksida som utgör ett av de många problem Ukraina idag har att brottas med och som är markant i landets östra delar och på Krim: det är ett statsbyggande där grunden inte är ett fullständigt enhetligt kollektivt historiskt minne utan är baserat på medborgarskap i en stat med etnisk, religiös och politisk mångfald men med en gemensam demokratisk och europeisk värdegrund. Också här måste man dock tillägga att raden av de opinionsundersökningar som

⁴ Detta beror på att de som bodde i västra delarna av Ukraina vid den tiden tillhörde Polen, som Röda armén ockuperade hösten 1939 i samband med det tyska anfallet på Polen (detta hade man kommit överens om i Molotov-Ribbentrop-pakten).

Berlin) hade man kommit överens med Nazityskland

⁵ Se [Stepan Bandera, glorifierad ultranationalist i Ukraina](#)

jag i bokens inledning hänvisat till — det vill säga stödet för en integration med den Europeiska unionen, utgör bevis för att också ett sådant medvetande de senaste tjugofem åren successivt erövrat majoriteten av väljarna i hela Ukraina.

Viktor Janukovyjtj blir president: fortsatta förhandlingar med EU

Ukrainas problem är inte att dess ledare i tal efter tal hävdar att just detta är ledstjärnan i landets politik. Ukrainas problem — och där kan Leonid Kutjma och Viktor Jusjtjenko ta varandra i hand — är att för få saker under deras presidentperioder gjordes för att bygga en demokratisk rättsstat på denna europeiska grundval.

I februari 2010 hamnade makten i händerna på en president som saknade såväl ukrainskt historiskt minne som varje tillstymmelse till vilja att skapa en demokratisk rättsstat. Om man vad gäller Viktor Jusjtjenko kan förundras över varför han i handling genomförde så lite av det han så ofta talade om — det vill säga anpassning till Europa — måste man, och häri ligger en paradox som mer än en västerländsk politiker och analytiker slitit sitt hår över, fråga sig hur det kom sig att en politiker som Viktor Janukovyjtj, under sina första år vid makten, samtidigt som han alltmer inskränkte rättssamhället, i förhandlingar med EU tog avgörande steg framåt och under relativt kort tid avslutade de tre svåraste kapitlen i förhandlingarna.

Ukrainas förhandlingar med Europeiska unionen är en långdragen historia. Under Leonid Kravtjuks presidentperiod gällde en utrikespolitik som betecknats med ordet *flervektorsstrategi*, det vill säga i korthet en politik där landet bibehåller goda relationer med både EU och Ryssland utan att formellt binda sig till allians med vare sig den ena eller andra sidan. Detta tänkande och därmed politiska handlande har gång på gång dykt upp som ett alternativ till ett seriöst närmande till EU.

Det första avtalet — ett partnerskaps- och samarbetsavtal — undertecknades dock redan 1992 mellan EU och Ukraina. Det första toppmötet ägde rum 1997 och året efter förklarade president Leonid Kutjma att Ukraina eftersträvade ett associationsavtal med EU.

Man kan säga att detta alltsedan dess har varit den officiella linjen för ukrainsk utrikespolitik och det hade, fram till november 2013, inte hållits något toppmöte — och ett sådant har hållits varje år — där denna utrikespolitiska linje bekräftats av Ukraina.

Vid toppmötet i juli 2002 förklarade president Kutjma att han räknade med att ett associationsavtal kunde undertecknas senast 2004 och han förklarade att Ukraina sedan skulle ha uppfyllt alla krav i avtalet senast 2007. De kommande två åren rådde en försiktigare hållning från EU:s sida, detta med hänvisning till de auktoritära tendenserna i Ukraina, men framför allt därför att EU var i full färd med sin stora utvidgning 2004. Vid toppmötet 2005, det vill säga strax efter den orangea revolutionen, ställde såväl EU som Ukraina, nu under ledning av president Jusjtjenko, ånyo ut förhoppningar om snabba framsteg i förhandlingar om ett nytt avtal som skulle ersätta samarbetsavtalet från 1992. Det dröjde likväl till 2007 innan förhandlingar om ett nytt avtal inleddes, ett så kallat *Deep and Comprehensive Free Trade Agreement (DCFTA)* och ytterligare ett år innan parterna kom överens om att utvidga förhandlingarna som nu skulle gälla ett Associationsavtal, ett avtal med klara politiska implikationer.

Till de som senare starkt kritiserat den Europeiska unionen för att inte ha varit tillräckligt beslutsamma under dessa år i förhandlingarna med Ukraina hör den tyske politikern Günter Verheugen som var EU:s kommissionär för utvidgningen i Centraleuropa, åren 1999-2004.

Vid en konferens i Kiev i mars 2011 som jag deltog i, sade Verheugen, som då lämnat sina förtroendeuppdrag i Bryssel för sin professur i Frankfurt an der Oder:

Jag vet att mina vänner i Bryssel inte kommer att bli särskilt glada över det jag nu säger, men jag innehar inte längre någon politisk post jag kan njuta av yttrandefriheten. När jag lämnade Bryssel var för mig Ukraina ett oavslutat land. När jag (under dessa år) besökte Kiev var det inte mycket jag kunde erbjuda. Det fanns ingen i Bryssel som hade modet att utveckla en strategi gentemot Ukraina. För folket i Bryssel var Ukraina för stort, för fattigt och för svårt. "Rör det inte", var deras råd. Jag är inte tillfredsställd med vad vi åstadkom. Idag vågar jag säga att det var ett misstag. Vi skulle ha erbjudit mer. Jag tror det berodde på att det saknades en klar vision och ett ledarskap. (Från min rapport: *Quo Vadis Ukraine, Baltic Worlds*, 2011 03 26)

Jag är inte den person som kan bedöma vad exakt EU skulle ha kunnat göra mer. Sanningen är nog att det fanns för lite mark under fötterna på båda sidor. EU skulle kanske ha kunnat påskynda processen med en mera aktiv politik. I slutändan faller ändå det fulla ansvaret tillbaka på de ukrainska politiker som inte förmådde att ta itu med grundläggande reformer i sitt eget land. Visst gjorde förhandlingarna mellan EU och Ukraina om det framtida associationsavtalet framsteg åren 2008-2010. Men det gick sakta. En orsak var självklart de återkommande politiska kriserna och nyvalen i Ukraina. Till de flestas överraskning skedde inga bakslag i förhandlingarna när Viktor Janukovyč 2010 vunnit presidentvalet och dessutom kontrollerade majoriteten i parlamentet.

På en punkt lade Viktor Janukovyč om den officiella kursen i utrikespolitiken då han förklarade att något Natomedlemskap aldrig kommer att bli aktuellt för Ukraina. I denna fråga var det således Rysslands veto som snabbt blev Janukovyč ledstjärna. Vad gäller perspektivet på en integration med EU och till och med framtida medlemskap skedde däremot ingen officiell kursändring.

På det förhandlingsbord som de orangea partierna lämnade över låg knäckfrågorna, däribland de svåra frågorna om kvoter och övergångstider för det ukrainska jordbruket. I slutet av år 2011 var i princip alla frågor lösta. Associationsavtalet inklusive DCFTA-avtalet var färdigförhandlat. Den ukrainska regeringen godkände det året efter. Man kan i efterhand verkligen fråga sig varför denna snabba och positiva utveckling i förhandlingarna med EU ägde rum under ledning av en president som sedan vägrade signera resultatet.

Förmodligen hade Boris Tarasjuk, som då var ordförande i parlamentets kommitté för EU-integration och som två gånger tidigare varit Ukrainas utrikesminister, en del av svaret när han i februari 2011, vid ett av våra möten, sade att det i alla politiska processer finns ett tröghetsmoment som i detta fall var gynnsamt för förhandlingarna. Dessa drevs ju sedan år tillbaka huvudsakligen av politiker och ämbetsmän-kvinnor som liksom han själv tillhörde oppositionen (Boris Tarasjuk är/var medlem i Julia Tymosjenkos Fosterlandsparti *Batkivsjtjyna*).

Viktor Janukovyč position i ukrainsk politik och ukrainsk ekonomi var heller inte densamma i februari 2010 som i november 2013 eller februari 2014. Vad som skedde under denna period var, som jag beskrivit i början av boken, att han, hans familj och närmaste politiska medarbetare, med rent kriminella metoder byggde sitt eget *Familia-Imperium*.

År 2010 och 2011 var Viktor Janukovyč tvungen att lyssna på flertalet av Ukrainas oligarker och dessa var i valet mellan Ryssland och EU i grunden för en integration med den Europeiska unionen. Det som hänt i Ukraina sedan december 2013 illustrerar just denna avgörande punkt väl. Ingen oligark ställde sig under demonstrationerna och de alltmer våldsamma konflikterna på Majdan, och än mindre senare när Ryssland direkt intervenerade, på Viktor Janukovyč och Vladimir Putins sida.

Janukovyjtj alltmer auktoritära styre

Talande vad gäller Viktor Janukovyjtj relativt svaga ställning år 2010, strax efter det att han vunnit presidentvalet, är också hur Vladimir Putin och ryska odefinierade oligarker misslyckades med att lägga sina händer på två stora stålverk i Ukraina, det ena i Zaporizjzja och det andra i Mariupol. I det ena fallet var Putin själv direkt inblandad.

Den ryska banken *Vnesjekonombank*, i vilken Putin är styrelseordförande, ”övertalade” de före detta ägarna och säljarna av stålverket i Zaporizjzja att försöka se till att affären med Rinat Achmetov, som köpt stålverket för 50 miljoner amerikanska dollar, återkallades. Putins bank skulle betala och det förslag som lades på bordet hos Ukrainas rikaste oligark löd: du får tillbaka köpesumman på 50 miljoner amerikanska dollar plus 50 miljoner amerikanska dollar som plåster på såren.

Rinat Achmetov avböjde och gjorde istället en inlaga till en domstol i London. Inte heller stålverket i Mariupol kunde det ryska bolag som var registrerat på Cypern köpa. De ukrainska oligarkerna stod tämligen enade bakom motståndet mot vad oligarken Volodymyr Bojko kallade för ”en rysk räd” i syfte att lägga under sig ukrainska företag. En majoritet av de ukrainska oligarkerna har sedan länge varit medvetna om att det sämsta för deras egna intressen vore att hamna under Vladimir Putins stövel.

Den ryska affärspolitiska offensiven skedde kort efter det att president Viktor Janukovyjtj och Vladimir Putin slutit ett fördrag där de båda kunde triumfera. I utbyte mot att Putin sänkte det nu (2010) höga priset på gas med 100 amerikanska dollar per 1000 kubikmeter erhöll Ryssland rätt att på fördelaktiga villkor fortsätta att arrendera hamnstaden Sevastopol fram till år 2042.

Till de som nu återkom tillsammans med Viktor Janukovyjtj var den tidigare nämnde oligarken Dmytrij Firtasj. Den brittiska nyhetsbyrån Reuter visade i november 2014 i en längre väl-dokumenterad specialrapport med rubriken *How Russia Does Business in the Putin Era — Comrade Capitalism*, utförd av ett team journalister hur Firtasj tagits till nåder som mellanhand i handeln med gas mellan Ryssland och Ukraina:

Enligt ryska tulldokument som avslöjar detaljerna i handeln sålde Gazprom de senaste fyra åren mer än 20 miljarder kubikmeter gas långt under marknadspriset till Firtasj — detta är cirka fyra gånger så mycket som Gazprom officiellt medgivit. Det pris Firtasj betalade var så lågt att han enligt Reuters beräkningar har gjort en vinst på över tre miljarder amerikanska dollar.

Under samma period visar andra dokument att bankmän i Gazprombank som är närstående Putin gav Firtasj en checkräkningskredit på upp till elva miljarder amerikanska dollar. Denna kredit gjorde det möjligt för Firtasj, som [finansiellt] hade stött den proryske Viktor Janukovyjtj i hans lyckade försök att vinna presidentvalet 2010, att köpa upp en majoritet av landets konstgödsel-industri.

Medan Ukraina betalade över 400 amerikanska dollar per kubikmeter och Gazproms kunder i västeuropa i snitt 395 amerikanska dollar per kubikmeter kunde Firtasj bolag Ostchem, registrerat på Cypern, köpa gas för 249 amerikanska dollar per kubikmeter.

Utöver den stora checkräkningskrediten beslöt Gazprombank att ge ett lån uppgående till sju miljarder amerikanska dollar till Firtasj bolag. Detta för att han skulle kunna köpa Ukrainas stora konstgödselindustrier. Reuters rapport visar tydligt hur skiftet på presidentposten i Ukraina 2010 möjliggjorde en ny ekonomisk offensiv från rysk sida för att tillsammans med sina bulvaner i Ukraina få kontroll över delar av landets ekonomi (<https://www.reuters.com/investigates/special-report/russia/>).

Samtidigt gick de tekniska förhandlingarna med EU om associationsavtalet smidigt åren 2010 och 2011. Det fanns emellertid ett stort aber: den politiska utvecklingen i Ukraina mot ett allt

mer auktoritärt styre. Janukovyjtj hade inlett sitt styre med att genom en omröstning i parlamentet ändra landets konstitution. Den konstitution som, med smärre förändringar, gällt sedan den orangea revolutionen och som begränsade presidentens makt spolades och konstitutionen från år 1996 som lade den avgörande makten i presidentens händer återinfördes. Janukovyjtj fick till och med större makt än vad Leonid Kutjma haft.

Viktor Janukovyjtj hade med sin nya maktställning rätt att utse och avskeda vilken minister han ville, inklusive premiärministern. Den enda gång han skulle behöva parlamentets stöd gällde när en ny premiärminister skulle tillsättas. En annan förändring gällde reglerna för hur parlamentet fungerade, förändringar som underlättade för presidenten att styra över det.

Konstitutionsdomstolens gamla medlemmar fick sparken och ersattes av nära lterade till presidenten. Detsamma gällde det högsta åklagarämbetet där Viktor Psjonka, som också var nära vän till presidentens familj, utsågs till riksåklagare. Det var dennes famösa egendomar som sedan avslöjades tillsammans med presidentens palats när de båda flytt fältet i februari 2014.⁶ Till chef för Ukrainas Nationella Säkerhetstjänst SBU utsågs en annan nära vän till familjen, Valerij Chorosjkovsky.

Interiör från Janukovitjs palats. Foto: Raphaël Vinot (CC BY 2.0). Se lästipsen för fler foton.

Så snart dessa nya maktpositioner var på plats inleddes juridiska processer mot medlemmar i Julia Tymosjenkos regering. Den som först vandrade in i fängelset var före detta inrikesministern Jurij Lutsenko. Den första anklagelsen mot honom gällde att inrikesministeriet under hans tid som chef betalt motsvarande 30 000 svenska kronor för mycket i lön till ministeriets chaufför. Under den rättegång som följde lades andra anklagelser ovanpå denna

⁶ Janukovitj hade låtit bygga ett överdådigt lyxpalats, som efter hans flykt omvandlades till ett museum, se <https://sv.wikipedia.org/wiki/Mezjyhirja>. Se även lästipsen nedan som bl a ger länkar till samlingar med fotografier från detta palats (både inomhus och utomhus) som visar vilken överdådlig lyx den korrupte Janukovitj samlade på sig.

och i domen som löd på fyra års fängelse skulle ministeriets pengar ha missbrukats till en summa uppgående till motsvarande ungefär 750 000 svenska kronor.

Jurij Lutsenko hade varit en drivande kraft bakom kampanjen *Ukraina utan Kutjma* år 2000 och en av den orangea revolutionens verkliga eldsjälår 2004 då Viktor Janukovyjtj förlorade valet. Varken europeiska eller amerikanska officiella institutioner erkände rättegången som demokratisk. Så ej heller någon internationell medborgarrättsorganisation.

EU och Julia Tymosjenko in casu

Efter Jurij Lutsenko var turen kommen till miljöministern Grygori Filitjuk, försvarsministern Valerij Ivasjtjenko och transportministern Oleksandr Davydov för att slutligen gälla Julia Tymosjenko själv. Den första anklagelsen mot Tymosjenko var att hennes regering i budgeten använt pengar från försäljning av utsläppsrättigheter av koldioxid (enligt Kyotoprotokollet) för att fylla ut den statliga pensionskassan istället för miljöförbättrande åtgärder. Senare tillkom anklagelsen att hon undertecknat ett för landet ofördelaktigt avtal med Ryssland om priset på gas. Ingen av dessa anklagelser mot Tymosjenko handlade om korrupcion eller maktmissbruk utan om vad som betecknades som politiskt felaktiga eller ofördelaktiga beslut.

När hon den 11 oktober 2011 dömdes till sju års fängelse hänvisade domen enbart till att hon som premiärminister år 2009 på eget bevåg slutit ett ofördelaktigt avtal med Ryssland om framtida gasleveranser. Från arrestlokalerna i Kiev skickades Julia Tymosjenko till fängelset i Charkiv.

När Viktor Janukovyjtj suttit vid makten ett år publicerade Transparency International sin årliga ranking över världens minst och världens mest korrupta länder. Ukraina, skall det väl sägas, hade aldrig legat speciellt högt upp på rankinglistan men nu nåddes ett nytt bottenrekord: av 178 länder hamnade Ukraina på 134:e plats, således ett av världens mest korrupta länder. Det skulle inte bli bättre. Samma utveckling gällde demokrati och pressfrihet. I det pressfrihetsindex som Reportrar utan gränser publicerar årligen trillade plötsligt Ukraina ned till 131:a plats. Om Ukraina alltsedan 2005 i den årliga bedömning av graden av demokrati, som görs av Freedom House, varit det enda landet i hela regionen — före detta Sovjetunionen med undantag av de baltiska staterna — som betecknats som ”fritt”, var det år 2011 enligt en bedömning med samma mätinstrument enbart ett ”delvis fritt” land.

Den Europeiska unionen ställde redan 2011 klara krav på Viktor Janukovyjtj Ukraina: utan demokrati, utan rättsstat blir det inget associationsavtal. Viktor Janukovyjtj åkte på toppmöte med EU:s ledare, dunkade dem i ryggen och lovade att allt skulle ordnas. I december 2011 undertecknade han till och med tillsammans med EU-kommissionens ordförande José Manuel Barroso ett dokument i vilket det slogs fast att utan förbättring på demokratifronten blir det inget avtal.

Till slut blev Julia Tymosjenkos frigivning det ultimatum som EU ställde på Janukovyjtj. Jurij Lutsenko och de andra blev benådade och utsläppta från fängelset under våren 2013. Polens förre president Aleksander Kwaśniewski och den irländske politikern och Europaparlamentets förre ordförande Pat Cox, som på EU-kommissionens uppdrag följt rättegången mot Tymosjenko, fick i uppdrag att försöka förhandla fram en lösning. Viktor Janukovyjtj sade att han kunde överväga en benådning om Julia Tymosjenko erkände sig skyldig och begärde nåd. Detta kom så klart inte på fråga, vilket Janukovyjtj var väl medveten om. Han sade att han kunde ändå ge henne amnesti om parlamentet bara beslutade därom varefter det parlament han själv styrde över vägrade detta. I övrigt hänvisade Viktor Janukovyjtj till att det hela var en rättssak som han inte hade inflytande över då domstolarna var ”självständiga”.

Den som slutligen avbröt hela denna politiska cirkus var Julia Tymosjenko som i ett muntligt och skriftligt uttalande riktat till omvärlden, till EU:s premiärministrar, EU:s utrikesministrar och hela EU-kommissionen förkunnade att hon gärna sitter kvar i fängelset bara EU och Ukrainas president skriver under avtalet:

Om Janukovyjtj fattar ett positivt beslut ber jag Er innerligt att underteckna avtalet utan någon som helst tvekan och utan några förbehåll inklusive kravet på min frigivning.

Måhända var Julia Tymosjenko den politiker i Europa som med sin långa erfarenhet av Viktor Janukovyjtj från sin cell i Charkiv förstod att det skulle till ett under om han skulle skriva under avtalet vid det planerade toppmötet i Vilnius den 27 november 2013.

Säkert är att hon nu själv satte sitt hopp till detta under. Samtidigt som hon löste de bojar EU:s ledande politiker själva satt på sig, förberedde hon sin politiska återkomst. Vad som än händer, hette det därför i uttalandet, är det viktigt att Ni hjälper oss att se till att presidentvalet år 2015 blir fullständigt fritt och demokratiskt

Viktor Janukovyjtj nej till EU och en ny revolution

Två saker blev avgörande: Vladimir Putins direkta påtryckningar på Viktor Janukovyjtj samt rädslan hos Familia och till den ett antal närstående nyrika politiker för vad som skulle hända med deras förmögenheter om de skulle behöva anpassa sig till de regler och de kontrollmekanismer som fanns nedskrivna i avtalet.

Med hänvisning till att Ukrainas ekonomi inte var beredd att leva upp till kraven i avtalet och att det skulle bli för dyrt för Ukraina vägrade Viktor Janukovyjtj att signera det.

Demonstrationerna på Majdan inleddes redan en dryg vecka före toppmötet i Vilnius. Då för att utöva påtryckningar på presidenten i ett sista försök att tvinga fram en underskrift. Vid ett massmöte den 24 november deltog troligen över 100 000 personer (uppgifterna varierade från 50 000 till 200 000 personer). En mindre grupp aktivister (cirka 2000) slog i god traditionell ukrainsk protestanda upp de första tälten på Majdan. Det som sedan blev den tändande gnistan till den revolution som följde var en brutal attack på demonstranterna den 30 november, alltså dagen efter toppmötet i Vilnius.

Kraftmätningen mellan Euro-Majdan som denna gång revolutionen döptes till och Viktor Janukovyjtj skulle pågå i exakt tre månader, till den 21 februari 2014. Till det yttre var sig mycket likt jämfört med den orangea revolution som gått av stapeln på samma plats tio år tidigare. Tälten var där. Den stora scenen stod på samma plats. Fältköken, den medicinska personalen och ordningsvakterna. Om det fanns en skillnad på detta plan var det att organisationen tycktes fungera bättre denna gång än vintern 2003/2004.

Den helt avgörande likheten var självfallet att det i båda fallen rörde sig om en enorm massrörelse för frihet och demokrati, mot diktatur och korrruption. Det var detta som integrationen med Europeiska unionen som enligt alla undersökningar en majoritet av väljarna stödde symboliserade.

Liksom tio år tidigare var det tre politiska ledare som varje kväll stod på scen för att avlägga rapport och uppmana till fortsatt kamp. Men här började också de stora skillnaderna att göra sig märkbara. Då var det en given demokratisk presidentkandidat, Viktor Jusjtjenko, som tillsammans med en lika given kandidat till premiärministerposten, Julia Tymosjenko, stödd av socialistledaren Oleksander Moroz och Petro Porosjenko som stått på scen.

Den här gången var Jusjtjenko av den allmänna opinionen sedan länge förvisad till sina biodlingar på landet och Tymosjenko satt bakom lås och bom i Charkiv. Oleksander Moroz hade gått i pension.

Julia Tymosjenkos parti fanns på plats, nu representerat av Arsenij Jatsenjuk, en politiker som i presidentvalet 2010 kandiderat emot Julia Tymosjenko men bytt partifärg 2012 och sedan avancerat till att under Tymosjenkos ”frånvaro” leda partiets parlamentariska fraktion.

Ekonom till utbildningen hade han under de år det orangea blocket bildat olika regeringar varit både ekonomiminister, utrikesminister och talman i parlamentet, då i egenskap av medlem av Viktor Jusjtjenkos parti *Vårt Ukraina*. Politisk erfarenhet kan man således inte frånta Jatsenjuk. Som politisk strateg och som folktribun kunde han dock knappast mäta sig med Julia Tymosjenko. Två andra politiker som ingick i den nya trepartikoalitionen var nykomlingar på scenen och representerade två partier som båda vuxit sig starka på grund av den orangea revolutionens misslyckande.

Det ena partiet var det nationalistiska *Allukrainska Unionen Svoboda* under ledning av Oléh Tjahnybok. Svoboda var den direkta arvtagaren till ett extremt nationalistiskt parti som grundats 1991 under namnet *Ukrainas National-Sociala Parti*, ett parti som helt klart var influerat av fascistisk och nazistisk ideologi, ett parti som i sina stadgar hade inskrivet att enbart etniska ukrainare kunde bli partimedlemmar och hade en uttalat antisemitisk retorik. Partiet förblev en marginell företeelse i Ukraina.

Oléh Tjahnybok, som varit med i partiet sedan början av 1990-talet, utsågs till partiledare efter den orangea revolutionen 2004. Under hans ledning började partiet slipa bort de värsta nationalistiska tongångarna och partiet bytte namn till *Svoboda* (Frihet). Oléh Tjahnybok hade i valet 1998, då partiet i sin helhet bara erhöll 0,16 procent av rösterna i landet, blivit invald i parlamentet genom att kandidera i en enmansvalkrets. I parlamentsvalet 2002 stödde *Svoboda* Jusjtjenkos parti *Vårt Ukraina* som placerade Oléh Tjahnybok på valbar plats.

Han blev utslängd från *Vårt Ukrainas* parlamentsgrupp i juni 2004 efter att ha hållit ett tal med antisemitisk retorik. Året efter krävde han i en appell till president Jusjtjenko att denne skulle inleda rättsliga åtgärder ”mot den organiserade judiska kriminella aktiviteten i Ukraina”.

Svoboda skulle troligen förblivit ett marginellt fenomen om det inte varit för just den orangea revolutionens misslyckande. Detta lämnade efter sig ett tomrum bland väljarna framför allt i västra Ukraina som delvis fylldes av Oléh Tjahnyboks parti och själv förstod han snart att det gällde att slipa bort inte bara den värsta nationalistiska retoriken utan också att plocka bort de antisemitiska utfallen ur sitt eget språkbruk.

Partiets genombrott skedde först i kommunalvalen 2009 då man i vissa städer blev det största partiet i landets västra delar och därefter i parlamentsvalet 2012 då *Svoboda* med drygt 10 procent av rösterna blev det fjärde största partiet och erhöll 37 mandat.

Den andre partiledaren som var ny på scenen på Majdan var regerande världsmästaren i tungviktsboxning, Vitalij Klitsjko, som 2010 grundat ett parti med namnet *Ukrainska Demokratiska Alliansen för Reformen*, förkortat *UDAR*, ett ord som på ukrainska betyder Slag.

UDAR är ett parti med en klar liberal och EU-vänlig profil. Vitalij Klitsjko var inte helt ny på den politiska scenen när han grundade sitt parti. Han hade efter den orangea revolutionen fungerat som politisk rådgivare åt president Viktor Jusjtjenko och under två på varandra följande val försökt, men misslyckats, att bli vald till Kievs borgmästare. Däremot var han ledamot av Kievs stadsfullmäktige.

När han 2010 bildade sitt eget parti var det också i rätt tid för att plocka upp besvikna väljares röster efter den orangea revolutionens misslyckande. Hans framtoning var västerländsk, europeisk men också populistisk. I valet till parlamentet erhöll *UDAR* 14 procent av rösterna och blev med 40 ledamöter det tredje största partiet i parlamentet. Tillsammans med Julia

Tymosjenkos *Batkivsjtjyna* (Fosterlandspartiet) bildade *UDAR* och *Svoboda* en parlamentarisk koalition. Det var denna koalition som gav den första signalen till att man den 21 november 2013 borde samlas på Majdan för att utöva påtryckningar på Viktor Janukovyjtj inför toppmötet i Vilnius.

Det visade sig snart att dessa tre politiker, Arsenij Jatsenjuk, Oléh Tjahnybok och Vitalij Klitsjko, var mindre samspelade än trion från den orangea revolutionen år 2004.

F d boxningsvärldsmästaren Klitsjko är fortfarande borgmästare i Kiev. Foto Sven Teschke.
Licens: CC-by-sa-3.0 de

Petro Porosjenko, som senare blev Ukrainas president, fanns med på scenen på Majdan 2014, likaväl som han varit 2004. I båda fallen spelade han rollen av den politiker som stödde aktionen men sällan agiterade i stor stil.

De andra tre upprepade inte bara tämligen entonigt sina enkla slagord. De kom dessutom ofta med förslag och med krav som de nästa dag inte på något sätt kunde förverkliga och därför bytte ut mot ett nytt krav. Vitalij Klitsjko förklarade på ett tidigt stadium att hans mål var att bli Ukrainas nästa president. Oléh Tjahnybok gjorde heller inte någon hemlighet av att han tänkte kandidera för samma post. Arsenij Jatsenjuk var självfallet ingen kandidat; från hans parti fanns ju Julia Tymosjenko som det enda tänkbara namnet.

För var och en som följde vad som pågick mellan dessa tre politiker stod det klart att de var oförmögna att utarbeta en gemensam plan, gemensamma krav och enhetlig handling. Istället åkte de vid ett flertal tillfällen, var och en för sig, till antingen hemliga eller icke hemliga samtal med president Viktor Janukovyjtj.

Från orangea revolution till Euromajdan

Vid den orangea revolutionen 2004 var målet och kravet entydigt: att ogiltigförklara den förfalskade andra valomgången och utlysa omtagning, det vill säga en ny valomgång. Tio år senare var frågan mer komplicerad. Först hade demonstrationerna påbörjats för att sätta tryck på presidenten, sedan kanske för att förmå parlamentet att köra över honom och återvända till det dokument som EU förklarade att man fortfarande kunde signera.

Snart var det emellertid allt eller inget som gällde. Euromajdan förvandlades redan i december 2013 till en klassisk revolution där kravet var att regeringen och presidenten, på ett eller annat sätt, skulle drivas bort från makten. Men det var en klassisk revolution där de revolutionära ledarna snart förlorade sina styrmedel. De tre politiker som varje kväll stod på scen blev överkörda av Majdan, av de grupper på gräsrotsnivå som organiserade demonstrationen och motståndet mot det våld som Janukovyjtj använde.

Sammanlagt deltog miljontals människor i demonstrationerna på Majdan. Hundratusentals människor deltog också i det arbete som utfördes på Majdan. Mängder av frivilliga organisationer bildades för att delta i detta arbete. Bland de viktigaste fanns olika studentkommittéer, de kristna kyrkorna, sjukvårdskommittéer, Medborgarsektorn, Majdans medborgarplattform, självförsvarsorganisationer, liksom några extrema nationalistiska organisationer som Högra Sektorn och Gemensamma Saken.

Bland organisationerna fanns till och med en TV-studio, *Hromadzka TV* (MedborgarTV:n) som sattes upp i en privat lägenhet av 15 journalister och som från och med den 21 november via internet sände i princip dygnet runt med hjälp av frivilliga medarbetare.

Snett bakom den stora scenen byggdes efter ett par veckor en mindre scen som fyllde funktionen av ett Folkuniversitet med återkommande föreläsningar i olika ämnen.

Sociologen Olga Onuch från Oxfords universitet, en av de forskare som följde utvecklingen på Majdan, har påpekat att det är viktigt att förstå att det rörde sig om en levande process under de tre månader som demonstrationerna pågick.

Ett initiativ till en ny form av demonstration, som exempelvis när ett antal bilägare började köra runt kvarteret uppe vid regeringsbyggnaderna med ukrainska flaggor på sina bilar, utvecklades senare till en ny medborgarorganisation, *Auto Majdan*, med sina informella ledare. Hela aktionen växte i sådan omfattning att den krävde en organisation, en ledning.

Till de många olika organisationer som uppstod på Majdan i Kiev skall läggas de organisationer som uppstod runt om i hela landet för att koordinera protestaktionerna där och för att ordna med logistiken till huvudstaden.

Euromajdan 2013-2014 var utan tvekan en av de största massrörelserna i Ukrainas historia och en av de största i efterkrigstidens Europa, på ett plan jämförbar med det väldiga Solidaritet (*Solidarność*) som växte fram i Polen hösten och vintern 1980.

Till skillnad från Solidaritetsrörelsen i Polen formaliserades emellertid aldrig massrörelsen i Ukraina till en enhetlig organisation. Än mindre fanns någon naturlig ledare för hela denna väldiga revolutionära rörelse vars uttalade mål bara efter några veckor på Majdan var att störta hela det korrumperade systemet ”*ned i gruset*”. Kanske finns förklaringen till detta i Ukrainas historia. På Euromajdan tycktes de ukrainska historiska traditionerna flyta samman, på gott och ont. Där fanns nationalisten Stepan Bandera vid sidan av romantikern Taras Sjevtjenko och den odödliga kosackledaren Bohdan Chmelnytskyj och det var inte svårt att ana anarkisten Nestor Machnos ande.

Kommunistisk eller socialistisk var denna massrörelse definitivt inte, men internationalens strof om att *många rovdjur på vårt blod sig mätta, men när vi nu till vårt försvar, en dag en gräns för dessa sätta, skall solen stråla mera klar*, var likväl det tema som mer än något annat beledsagade protesterna.

Så fanns där, slutligen, den mest avgörande skillnaden mellan den orangea revolutionen 2004 och Euromajdan 2014: våldet.

Viktor Janukovyj, som år 2004 bara delvis hade maktapparaten i sin hand, hotade då med att använda våld men gick aldrig så långt att han lät specialtrupperna *Berkut* gå till attack. Demonstranterna på Majdan var helt obeväpnade och några barrikader liknande de 2013-2014 upprättades aldrig. Den orangea revolutionen var inte bara en glädjens revolution utan också en oerhört disciplinerad icke-våldsrörelse. Varje försök till provokationer mot demonstranterna, och sådana förekom regelbundet, möttes alltid med att en stum, tigande, stillastående ring slöts kring provokatörerna tills de tröttnade på sitt skrikande och uppgivna lommade därifrån.

År 2013 och 2014 såg det helt annorlunda ut. Den lilla demonstrationen i november förvandlades till en massdemonstration efter det att Viktor Janukovyj redan första dagen efter sin återkomst från Vilnius slagit till med brutalt våld mot demonstranterna.

I december fanns redan de första självförsvarsorganisationerna på plats på Majdan. De skulle sedan växa till femtusen personer under ledning av kommendanten Andrij Parubij. Det var egentligen en häpnadsväckande organisation där alla dessa traditioner i ukrainsk historia flöt samman i en rörelse som blev revolutionens drivande kraft. Det är upp till framtida historiker att försöka analysera hur de olika besluten, dag för dag, natt för natt, drev utvecklingen framåt och hur de politiska ledarna för de tre partier som förhandlade med Janukovyj hela tiden försökte anpassa sig till besluten där nere på torget.

17 december 2013 undertecknade Vladimir Putin och Viktor Janukovyj ett bilateralt handelsavtal.⁷ (Foto Kreml.ru Licens: CC BY 4.0)

Självförsvarsgrupperna var inte en enhetlig organisation utan bestod av en mängd olika grupper som alla dock organiserade sig i *Sotnyis* (Hundringar), som i sin tur ibland uppdelades i mindre grupper om tio man. Ingen av grupperna var egentligen beväpnade, även om det förekom mindre handvapen hos de mest radikala grupperna, däribland den senare så omskrivna *Högra Sektorn*. Vapnen var istället klubbor, järnstänger, hemmagjorda sköldar, ishockeyhjälmarna och ju längre striderna pågick något mera avancerade skyddsutrusningar.

I övrigt: barrikader, barrikader och barrikader; den ena efter den andra för att försvåra en attack mot själva Majdan. Så till sist: det enda "eldvapnet", molotovcocktails som tillverkades

⁷ Om detta, se [Ukrainsk-ryska handelsavtalet 2013](#). (Wikipedia)

i primitiva ”fabriker” som uppstod bakom barrikaderna nära de två ”frontlinjerna”; den ena på Hrusjevskohogatan som från Kresjtjatyk löper upp mot parlamentet och regeringsbyggnaden och den andra på Instytutskagatan som från Kresjtjatyk löper upp mot tvärgatan Bankovagatan där presidentpalatset ligger.

Det var på Majdan, ofta inom de olika grupperna, som besluten fattades om att den ena eller andra byggnaden skulle ockuperas. *Svobodas* militära gruppering tog på sig ansvaret för att ha ockuperat Stadshuset som ligger några hundra meter från Majdan, vid Kresjtjatyk ned mot Besarabskiplatsen. Det var troligen *Högra Sektorn* som inledde ockupationen av Fackföreningarnas hus som ligger på andra sidan av Majdan och där de själva lade beslag på femte våningen. I detta hus inrättades ett presscentrum och ett kök i vilket hundratals frivilliga arbetade för att bära ut te och smörgåsar till alla som befann sig på Majdan.

Varken ockupationen av olika ministerier, dessa var temporära, eller ockupationen av olika byggnader på och i närheten av Majdan var något som konsulterats med ledarna för de tre politiska partier som formellt stod i spetsen för hela demonstrationen och definitivt inte med dem alla tre. Självklart skapade detta faktum förvirring och det underlättade säkert heller inte förhandlingarna med Viktor Janukovytyj som inför varje sådan handling erhöll argument för sin allt hårdare ståndpunkt. Detta fråntar inte Janukovytyj det fullständiga och enda ansvaret för det våld som brukades under dessa ödesdigra månader.

Euromajdan i Kyiv 1 december 2013. (Foto: Nessa Gnatoush. Licens CC-by-2.0)

En sak fungerade enhetligt på Majdan: vaktombytena vid de olika barrikaderna och framför allt de som låg längst upp vid de två ”frontlinjerna”. Under ledning av kommandanten Andriy Parubij fördelades uppgifterna mellan de olika *hundringar* som ju längre kampen pågick i allt bättre militärisk ordning och i allt bättre uniformer marscherade upp till vaktombytet.

Dödsskjutningarna i januari och februari 2014

Den första attacken från inrikesministeriets specialtrupper *Berkut* med syfte att rensa Majdan inleddes vid fyratiden på morgonen den 10 december. Inom några få timmar hade antalet demonstranter och försvarare av Majdan vuxit från 5 000 till 25 000. *Berkut* lyckades förstöra ett antal barrikader men aldrig inta Majdan. Skillnaden jämfört med den orangea revolutionen var slående: den här gången skulle Viktor Janukovyjtj inte dra sig för att använda våld.

I januari anlände ryska instruktörer till inrikesministeriet och *Berkut*. Enligt vissa obekräftade uppgifter fanns då också ryska soldater på plats. Krypskyttar placerades ut på taken på flera byggnader i regeringskvarteren, däribland på taket till regeringsbyggnaden på Hrusjevskogatan. Den åttonde januari flög Viktor Janukovyjtj till Moskva för att i hemlighet träffa Vladimir Putin. Detta framgick senare av den dagbok som Janukovyjtj personlige livvakt Konstantin Kobzar fört och som han lämnade efter sig i Mehzigorie när presidenten lämnade Kiev.

De första dödsoffren på Majdan skedde natten mellan den 21 och 22 januari 2014. Tre unga män miste livet uppe vid den sista barrikaden på Hrusjevskogatan. En av dem antingen föll ned eller blev nedknuffad från en hög mur. De andra två sköts till döds av krypskyttar. Troligen från taket på regeringsbyggnaden. En av dem med fyra skott i huvudet.

Demonstranter kastar Molotovcocktails mot inrikestrupper, Kyiv 19/1 2014. Foto: Mstyslav Chernov. Licens CC BY-SA 3.0

Det är tveksamt om det från den natten fanns någon återvändo. Majdan var mer sammansvetsat än någonsin. Man var chockad men knappast överraskad. Självt befann jag mig då sedan ett antal dagar i staden Vinnytsja där jag satt och arbetade i stadens arkiv med material till en bok om Stalins och Hitlers massmord i Vinnytsja i slutet av 1930-talet och 1941. På morgonen den 22 januari ringde jag hem till direktören för arkivet, Jurij Legun, och frågade honom hur jag bäst och snabbast kunde ta mig de drygt femton milen tillbaka till Kiev. ”Peter”, sade han, ”jag hör av mig om en halvtimme”.

Ytterligare en timma senare satt jag bredvid Jurij i hans bil. I baksätet satt hans hustru och en nära bekant till familjen. Väl framme i Kiev, där jag återfick min lägenhet vid Kresjtjatyk alldeles intill Majdan, anslöt sig Jurijs dotter, student på Akademia Mohylanska och en av de

tiotusentals studenter i Kiev som från och till hade jour på Majdan. Familjen Leguns agerande var inget undantag. Reaktionen på de första morderna var lika klar över hela landet. Den 22 januari var en onsdag. Till helgen var Majdan för tionde gången fylld med hundratusentals personer.

Tidigt på lördagsmorgonen mötte jag en grupp, alla i medelåldern, som kom gående på Kresjtjatyk nedifrån Besarabskiplatsen upp emot Majdan. De stannade till utanför stadshuset där de skänkte några hundra hryvni till en av de penninginsamlingar som ständigt pågick på Majdan.

De hade alla kommit med nattåg från hamnstaden Sevastopol på Krim. Hälften av dem var etniska ryssar, hälften etniska ukrainare. De hade åkt tåg i tolv timmar. De tänkte stå lika många timmar på Majdan för att sedan åter ta nattåget hem till Sevastopol. Deras vrede och deras argument var lika klara som någon annans på Majdan: den korrumpierade banditen Viktor Janukovytsj måste väck.

Där fanns det unga paret från Charkiv som strax efter denna morgon skulle krypa in ett av staden Charkivs tält på Majdan: han direktör för dockteatern i Charkiv och hon säljare i ett datablag, efter att under hela natten jobbat i köket inne i det ockuperade Fackföreningshuset.

Där fanns kvinnan från Lviv som rörde om i den största grytan i det största fältköket på hela Majdan, en gryta som rymde 400 liter soppa. Hon och hennes man ägde en livsmedelsbutik hemma i Lviv. Släktingar skötte rulljansen medan de var borta. Hennes man hade varit på Majdan i fyra veckor och skötte transporterna av ved och eldningen under grytorna. Själv var hon på Majdan för andra gången. Exemplet kan mångfaldigas i det oändliga. Ingen som besökte Majdan under de tre månader som demonstrationerna pågick och pratade med alla dessa människor, som utgjorde ett tvärsnitt av hela den ukrainska befolkningen, åldersmässigt och yrkesmässigt, kunde undgå att imponeras och känna djup empati.

Sent på söndag kväll den 26 januari mötte jag uppe vid frontlinjen på Hrusjevskogatan, där då tre barrikader upprättats med kanske tio meter mellan var och en av dem, en medelålders dam från Kiev iförd en elegant vinterkappa och med en handväska i handen. Hon stod tillsammans med sin dotter i tjugoårsåldern och en väninna mellan den första och andra av dessa tre barrikader. Längre fram kunde hon inte komma. Dit släpptes bara frontlinjens kämpar med sina ibland hemmagjorda vapen och vi reportrar. Bara hundra meter längre upp stod *Berkuts* soldater uppradade så långt ögat kunde se.

”Varför står Ni här?”, frågade jag.

”För att stödja dem som finns där framme.”

”Och vad gör Ni om *Berkut* börjar anfälla?”

”Då tar jag till handväskan”.

Efter att sedan ha torkat tårarna, tillade hon:

”Du förstår kanske inte, Du är inte härifrån. Men detta är vårt land. De som står där framme är våra barn. Det gäller deras och våra barnbarns framtid.”

Hrusjevskogatan var denna kväll glashal. Detta efter att *Berkut* tidigare anfallit med vattenkanoner. Andrij, som var filosofie doktor i arkeologi, stod nära barrikaderna och högg sönder isen som sedan i en rädda tillsammans med vatten flöt nedför den branta gatan mot Europaplatsen där Kresjtjatyk börjar.

Strax utanför hotell Europa vid Europaplatsen mötte mig samma kväll, jag tror natten redan hade börjat anlända, en syn som gjorde att jag själv torkade tårarna ur mina ögon: Maria, en kvinna i drygt femtioårsåldern, klädd i svart minkpäls, stod med en skyffel i handen, och såg till att vattnet och isbitarna från arkeologen där uppe vid frontlinjen som kom farande i den

huggna rännan föstes ned i avloppsbrunnen intill trottoarkanten, alltmedan tårarna rann nedför hennes kinder.

Hon hade anlänt samma kväll med tåg från Charkiv, en resa på sex timmar, och gått direkt till Hrusjevskogatan och frågat vad hon skulle kunna göra.

”Åtminstone detta”, sade hon.

Redan innan de första dödsskjutningarna hade Majdan varit den pådrivande kraften. Från och med den 22 januari och den månad som återstod blev detta än mer tydligt. De tre ledarna för de tre politiska partier som den 21 november tagit initiativet till de första demonstrationerna fick allt oftare finna sig i att de befann sig bakom den vagn som hette Majdan. Utöver politiska krav och eventuella förslag till den kompromisslösning som syntes alltmer avlägsen gällde det nu än mer än under de första månaderna att säkra Majdans fysiska existens. Detta var en uppgift som Majdans försvarsorganisationer tagit på sig och de styrdes inte av de politiska ledarna.

Det är otvivelaktigt så att de mest radikala grupperingarna, däribland den *Högra Sektorn*, spelade en viktig roll. Den utgjorde dock bara en liten del av Majdans försvarsgrupper. Var och en som besökte femte våningen i Fackföreningarnas hus kunde konstatera detta. Enligt Andrij Parubij, som var chef för hela Majdans försvar, uppgick den *Högra Sektorn* till 150 man och Spilna Sprayas grupp till 100 man. Även om de i verkligheten var dubbelt så många utgjorde dessa extrema grupper en liten minoritet också i Majdans försvar.

Det var i själva verket hela Majdan, ibland på initiativ av den ena gruppen, ibland den andra, ibland gemensamt som bestämde vilka åtgärder som var de enda rätta när *Berkut*, efter att återhämtat sig från ena attacken, förberedde nästa.

När så skedde trodde ingen på Majdan att förhandlingar var den enda framkomliga vägen. Man föredrog att bygga ut sina försvarslinjer; nya barrikader, allt närmare både regeringsbyggnaden på Hrusjevskogatan och presidentens palats på Bankovagatan, tvärgata till Instytutskagatan.

Det var mycket riktigt från dessa två gator som *Berkut* inledde den attack ned mot Majdan som natten mellan den 18 och 19 februari ledde till närmare sjuttio dödsoffer och till att Fackföreningarnas Hus sattes i brand. Detta var under de tre månader som gått sedan den 21 november 2013 det tredje större och samtidigt det tredje misslyckade försöket av Viktor Janukovyjtj att med hjälp av enbart inrikestrupperna *Berkut* försöka ”rensa” Majdan.

Kompromissen och Janukovyjtj flykt

Det stod klart för var och en att detta skulle vara fullt möjligt om han satte in pansarvagnar och militären. Det stod samtidigt klart för var och en att en sådan ”lösning” skulle kosta hundratals, kanske tusentals människors livet. Under eftermiddagen den 19 februari vidtog Janukovyjtj och militären de första stegen för ett militärt ingripande. Luftburna militära enheter fick order om att bege sig till Kiev. Ukraina stod dessa dagar på gränsen till ett inbördeskrig. Liksom år 2004 lyckades västerländska diplomater bidra till att finna en lösning. Det var den här gången Polens utrikesminister Radoslaw Sikorski som tillsammans med Tysklands utrikesminister Frank-Walter Steinmeier övertygade båda parter att underteckna den överenskommelse som innebar att en provisorisk teknisk regering skulle bildas, konstitutionen omedelbart ändras så att presidentens makt beskars samt att presidentval skulle hållas senast i december 2014.

De tre oppositionsledarna, Arsenij Jatsenjuk, Vitalij Klitsjko och Ola Tjahnybok var alla tre fångna mellan å ena sidan Majdan och sina egna löften till demonstranterna, å andra sidan det

överhängande hotet om ett militärt undantagstillstånd med en blodig konfrontation. En varning från Polens utrikesminister Radek Sikorski, en varning som troligen Sikorski ovetandes fångades upp av en kameraman, riktad till de tre inte helt eniga oppositionspolitikerna när de var på väg in för att skriva under överenskommelsen illustrerar mer än väl dramatiken:

Antingen skriver Ni under eller väntar undantagstillstånd. Då är Ni alla tre döda.

Alla skrev under. Så också president Viktor Janukovyjtj. Vitalij Klitsjko, boxaren som alltid varit van vid att räkka ut handen till sin motståndare i ringen, gjorde, samma sak gentemot Janukovyjtj, en gest som inte sågs med blida ögon av folket på Majdan.

Överenskommelsen undertecknades på förmiddagen och parlamentet som inkallats till en extra session fattade nu med blixtns hastighet först det nödvändiga beslutet om att återgå till konstitutionen från år 2004 som lade den avgörande makten i parlamentets händer.⁸

Viktor Janukovyjtj hade i överenskommelsen förbundit sig att inom 48 timmar godkänna parlamentets beslut. Enligt gällande konstitution var detta nödvändigt för att beslutet i parlamentet skulle vinna laga kraft.

Samma kväll⁹ lämnade Viktor Janukovyjtj Kiev och flög till Charkiv. Halv nio på lördag morgon kunde BBC:s korrespondent meddela att hela presidentpalatset på Bankovagatan var tomt. Inte en vakt. Inte en medarbetare. Senare samma dag visade det sig att presidentens egendom i Mezjyhirja utanför staden också var helt övergiven.¹⁰

De soldater från *Berkut* som vaktat området hade lämnat det och all annan personal var försvunnen. I en av de mindre konstgjorda sjöarna flöt ännu hundratals dokument som presidenten försökt förstöra på vattenytan.¹¹ Inspelningarna från de kameror som fanns installerade på det väldiga området visade att både pengar och vapen lastats in i konvojer, detta under presidentens eget överinseende, innan han lämnade skutan. Allt tydde på att han lämnat allt i panik. Under lördagen beslöt parlamentet nästan enhälligt att avsätta Viktor Janukovyjtj från presidentposten med hänvisning till att han flytt sitt ämbete.¹² Det har senare diskuterats om parlamentet inte av taktiska skäl borde ha väntat med detta beslut ytterligare 24 timmar för att själva hålla den tidsgräns på 48 timmar som stipulerades i överenskommelsen från den 21 februari.

Viktor Janukovyjtj kunde sedan hävda att han blivit avsatt i strid med överenskommelsen. Inget EU-land tog dock detta argument som juridiskt gällande. Allt talade ju för att Viktor Janukovyjtj övergett sin presidentpost, lämnat Kiev för Charkiv i hopp om att där samla stöd och om inte för en utbrytning så för att med regionalt stöd hävda att nya förhandlingar skulle upptas.

Något stöd i Charkiv fick inte Janukovyjtj. Regeringen i Kiev lyckades dessutom se till att han ej kunde flyga vidare och landa i Donetsk. Uppenbarligen begav han sig istället med bil till Krim och därifrån med flyg eller båt till Rostov-na-Donu i Ryssland. Styrman Viktor Janukovyjtj hade därmed definitivt lämnat över beslutet om Rysslands politik i Ukraina till den Store Kaptenen: Vladimir Putin. Själv slog sig Viktor Janukovyjtj, enligt senare — låt vara svåra att

⁸ Detta skedde den 21 februari.

⁹ Dvs kvällen den 21 februari.

¹⁰ Svenska Wikipedia om lyxpalatset: <https://sv.wikipedia.org/wiki/Mezjyhirja>. För ytterligare detaljer och ett rikt bildmaterial, se lästipsen nedan.

¹¹ Se: <https://nypost.com/2014/02/24/ousted-ukrainian-presidents-files-found-dumped-in-a-lake/> och <https://www.mediasupport.org/case-changed-face-investigative-journalism-ukraine/>

¹² På eftermiddagen lördagen den 22 februari, beslöt parlamentet (radan) att avsätta Janukovitj och hålla nyval 25 maj. Alla närvarande ledamöter, 328 (av totalt 447), röstade för detta, inklusive ledamöterna från Janukovitjs Regionernas parti och kommunistpartiet. För detaljer se engelska Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Viktor_Yanukovich#Removal_from_presidency.

verifiera — uppgifter i rysk media ned i en villa han köpt i februari 2014 för 52 miljoner amerikanska dollar i lyxområdet Barvicha utanför Moskva.

Lästips m m

Majdanhändelserna finns väldokumenterade i olika videos. Här följer några av dem:

1. Nyast är TV-dokumentären *Putin och västvärlden* i 3 delar (SVT) – producerad 2023:

<https://www.svtplay.se/dokument-utifran-putin-och-vastvarlden>

Första delen ("Lögnernas diplomati") handlar om Majdanrevolten. Behandlar utförligt det storpolitiska skeendet.

Men det finns också tidsdokument som främst handlar om massrörelsen och demonstrationerna:

2. *Winter on Fire: Ukraine's Fight for Freedom* (från 2015). Finns på Netflix, med svensk textning: <https://www.netflix.com/title/80031666>

Om du saknar du Netflix så finns den även på Youtube (men bara engelska):

<https://www.youtube.com/watch?v=yzNxLzFfR5w>

3. *Ukraine Path To Freedom* (från 2015) finns på Youtube:

<https://www.youtube.com/watch?v=aehOMhzBJBA>

Janukovyts lyxpalats

Huvudbyggnaden i Janukovitjs lyxpalats, som ibland kallas "Honka", vilket är namnet på det finska företag som byggde det. Foto: Eugene Shutoff. Licens: CC BY 3.0

Först länkar till ett par svenska tidningar som beskriver lyxpalatset.

[Folket betalade för hans lyxiga palats](#) (*Aftonbladet* mars 2014)

[Störtad presidents lyxpalats har blivit en turistmagnet](#) (*DN* maj 2016).

Men de svenska tidningarna har ett ganska magert bildmaterial. Följande är mycket rikare:

<https://www.bbc.com/news/world-europe-26307745>

<https://ukrainenu.com/take-a-trip-to-the-ukrainian-corruption-palace/>

Fotona ovan är copyrightade och kräver betalning för att kunna användas. Men det finns också ett stort antal foton som är gratis (om man anger upphovsman och licens):

[https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Interior_of_Mezhyhirya_\(residence\)](https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Interior_of_Mezhyhirya_(residence))